

**Renata Nowakowska-Siuta**

Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie

## **Rzeczoznawcy własnych spraw – prawo dzieci do samostanowienia w personalistycznej koncepcji wychowania. Przykład fiński**

### **Wprowadzenie**

Analizy porównawcze systemów edukacji różnych krajów (a w szczególności doświadczeń edukacyjnych krajów wysoko rozwiniętych) warto traktować jako wskazówkę dla konstruowania nowych rozwiązań oświatowych we własnym systemie oświatowym. Jak bowiem zauważają G. Shiel i J. Cosgrove, „szczególną korzyścią jaką dają międzynarodowe porównania jest pomoc w dostrzeżeniu powiązań pomiędzy różnorodnymi aspektami edukacji i ich zróżnicowaniem w zależności od kraju”. Powinno to również – co podkreślają cytowani autorzy – „mobilizować poszczególne kraje do przeanalizowania własnej sytuacji bardziej krytycznie i do wprowadzenia koniecznych zmian”<sup>1</sup>.

Jak podaje Tomasz Gmerek „Zróżnicowanie w sferze sposobów i efektów działania współczesnych systemów edukacji wynika – jak się wydaje – w znacznej mierze z założeń polityki oświatowej nakreślonej i realizowanej przez władze danego kraju. Jej podstawą są określone ideologie polityczne i edukacyjne, które często w znacząco odmienny sposób postrzegają funkcje i zadania jakie powinien realizować system szkolnictwa”<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> G. Shiel, J. Cosgrove, *International assessments of reading literacy*, w: „The Reading Teacher” 2002 t. 55 nr 7, s. 690.

<sup>2</sup> T. Gmerek, *System edukacji w Finlandii*, w: E. Potulicka, D. Hildebrandt-Wypych, C. Czech-Włodarczyk (red.), *Systemy edukacji w krajach europejskich*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012, s. 365.

Celem artykułu jest nakreślenie kilku wybranych aspektów edukacji fińskiej, w których przejawia się realizacja kluczowych założeń polityki oświatowej tego kraju, w tym przynależnej owej polityce idei demokratyzacji szkolnictwa i samostanowienia uczestników procesu kształcenia. Temat przewodni odnosi się w sposób bezpośredni do sformułowania Janusza Korczaka dotyczącego dzieci: „My jesteśmy rzeczoznawcy naszego życia i naszych spraw. My tylko milczymy dlatego, że nie wiemy, co wolno mówić, co nie”<sup>3</sup>. Omówienia i wyjaśnienia przedstawione w dalszej części artykułu, w tym bezpośrednie odniesienia do pedagogiki personalistycznej i demokratycznych przemian zachodzących w fińskiej edukacji, zostaną skonfrontowane z ideami korczakowskimi, uwzględniającymi przede wszystkim dziecięcą demokrację, wychowanie do afirmacji odwagi i samostanowienia.

### **Kilka słów o organizacji fińskiego systemu edukacyjnego**

Ostatnia dekada XX w. i początek XXI stulecia to czas wielu przemian szkolnictwa w Finlandii. Paradoksalnie więc fińska edukacja służy wielu sprzecznym ze sobą celom (np. egalitaryzacji versus indywidualizacji; kształceniu ogólnemu versus profesjonalizacji). Stanowi zatem soczewkę skupiającą w sobie wiele problemów i tendencji istniejących we współczesnym szkolnictwie. Można przy tym stwierdzić, że Finlandia jest przykładem kraju, w którym urzeczywistniane są najnowsze trendy rozwojowe w edukacji – przede wszystkim upowszechnianie kształcenia na każdym poziomie oraz jego dostosowywanie do wymagań zmieniającego się rynku pracy i potrzeb ekonomii<sup>4</sup>. W pierwszych dekadach powojennych system edukacji w tym kraju był zarządzany centralnie, ale już w latach 80. ubiegłego wieku domowały procesy decentralizacji. W szczególności lata 90. stanowiły kontynuację decentralizacji oraz wiązały się z wprowadzaniem kategorii „konkurencji”, „jakości”, „efektywności” i „wydajności” w edukacji. Od początku nowego stulecia coraz większy nacisk kładzie się na niezależność instytucji edukacyjnych i autonomiczne decyzje nauczycieli.

Ważnym aspektem pozwalającym zrozumieć przemiany edukacji fińskiej jest sposób zarządzania i finansowania szkół. Prawie wszystkie szkoły w Finlandii to szkoły państwowe, a za szkoły niepaństwowe nie płaci się, gdyż finansuje je państwo. Również wszystkie uniwersytety są państwowe, przy czym edukację wyższą w Finlandii oferuje 16 uniwersytetów (Yliopisto/Universitet) oraz 27 politechnik (Ammattikorkeakoulu/Yrkeshögskola). Te

---

<sup>3</sup> J. Korczak, *Miłość*, Pisma wybrane t. III Warszawa 1978, s. 386.

<sup>4</sup> Tamże, s. 368.

pierwsze skupiają się na badaniach i przekazywaniu wiedzy akademickiej, te drugie na praktycznym zastosowaniu nabywanych umiejętności. Poziom nauczania jest wysoki: w 2012 r. w Rankingu Szanghajskim znalazło się 5 fińskich uczelni.

Finlandia nie posiada typowo rozumianego systemu przedszkoli. Zastępują go tzw. centra opieki dziennej (Päiväkoti), do których uczęszcza około 60% populacji dzieci w wieku przedszkolnym. Rozpowszechniona jest także prywatna opieka nad dziećmi (Perhepäivähoito). W ramach szkoły rozszerzonej (Peruskoulu) istnieje tzw. klasa przedszkolna (Esikoulu), do której uczęszczają dzieci w wieku 6 lat. Wielkość grupy uczniów w klasie przedszkolnej nie może przekroczyć 13 osób – bez względu na to, w jakiej instytucji jest prowadzone kształcenie. Edukacja w szkole rozszerzonej (Peruskoulu) jest obowiązkowa od 7. r.ż. Obowiązek szkolny (Perusopetus/Grundläggande utbildning) obejmuje 9 lat kształcenia. W Finlandii obowiązek szkolny nie oznacza przymusowego uczęszczania do szkół, istnieje wolność, jeśli chodzi o uzyskanie porównywalnego wykształcenia w ramach innej formy kształcenia. W praktyce jednak prawie 100% Finów uczęszcza do 9-letniej szkoły rozszerzonej. Edukacja na poziomie szkoły rozszerzonej obejmuje rok kształcenia przedszkolnego dla 6-latków, a także dodatkowy (10.) rok kształcenia dla uczniów, którzy ukończyli obowiązkowe kształcenie i chcieliby poprawić swoje oceny. Szkoła rozszerzona obejmuje 9 lat ogólnej edukacji. Kształcenie jest bezpłatne, podobnie jak podręczniki oraz inne materiały służące do kształcenia. Uczniowie otrzymują w szkole ciepły posiłek. Transport uczniów na dystansie powyżej 5 kilometrów jest finansowany przez władze lokalne, które również są zobowiązane do organizacji transportu uczniów. Budynki szkolne mieszczą wszystkie klasy edukacji obowiązkowej albo pierwsze sześć klas lub ostatnie trzy. Zdarza się również, że ostatnie trzy klasy są zlokalizowane w budynku szkoły średniej II stopnia. Cechą charakterystyczną szkół na tym poziomie jest ich zróżnicowanie pod względem liczby uczniów (spowodowane różnicami w przestrzennym rozmieszczeniu populacji Finów). Najmniejsze Peruskoulu liczą mniej niż 10 uczniów, podczas gdy największe ponad 1000 (przeciętnie jednak do pojedynczej szkoły rozszerzonej uczęszcza rocznie około 100 dzieci).

Fiński system kształcenia na poziomie średnim II stopnia jest złożony z dwóch odrębnych sektorów: szkół ogólnokształcących (lukio) oraz edukacji zawodowej (ammattioppilaitos). Ponad 90% młodzieży każdego rocznika kontynuuje edukację w szkołach średnich, z czego 55% podejmuje kształcenie w szkole ogólnokształcącej, natomiast 37% w szkole zawodowej. Pozostały odsetek uczniów wybiera 10. (dodatkowy) rok edukacji rozszerzonej albo

podejmuje pracę zawodową. Ogólnokształcąca szkoła średnia (lukio/gymnasium) obejmuje 3 (maksymalnie 4) lata kształcenia dla młodzieży pomiędzy 16. a 19. r.ż. Stanowi ona kontynuację kształcenia ogólnego z poziomu szkoły rozszerzonej. Jej zadaniem jest przygotowanie uczniów do podjęcia studiów na poziomie wyższym (w uniwersytetach lub politechnikach) lub w szkołach średnich zawodowych – w ramach profilu opartego na programie szkoły średniej ogólnokształcącej. Kształcenie w lukio odbywa się w języku fińskim lub szwedzkim, istnieje również możliwość kształcenia w języku saami (lapońskim), języku romskim lub języku migowym. Ponadto w niektórych przypadkach władze oświatowe organizują kształcenie w języku obcym (dla określonej grupy etnicznej) – w ramach oddzielnych grup kształcenia bądź w odrębnych instytucjach. Edukacja w szkole średniej ogólnokształcącej jest bezpłatna (uczniowie otrzymują również jeden ciepły posiłek dziennie). Istnieje jednak konieczność opłaty za podręczniki. Wszystkie szkoły są koedukacyjne, a ich wielkość jest zróżnicowana – waha się od 30 do 1000 uczniów.

System ten jest uznawany za jeden z najbardziej sprawiedliwych na świecie. Fińskie klasy złożone są z uczniów o różnym potencjale i poziomie uzdolnień, co wpisuje się w ogólnie założone cele integracji oraz równości szans oświatowych. Związane jest to również z faktem, że system edukacyjny w Finlandii nie ma charakteru selekcyjnego. Warto zaznaczyć, że w Finlandii zjawisko powtarzania klasy na poziomie szkolnictwa rozszerzonego zdarza się sporadycznie. Nauczyciele nie mogą wykluczyć nikogo i posłać do innej szkoły. W Finlandii specjalną uwagę przywiązuje się do tego, aby wyniki oceny były sprawiedliwe, a także porównywalne w skali kraju. W tym kontekście od wielu lat nacisk kładziony jest równocześnie na indywidualizm i wyrównywanie szans. Potwierdzają to słowa P. Linnakylä i J. Välijärvi: „Fińska strategia edukacyjna oparta jest na zasadzie równości, której celem jest w szczególności redukcja niskich osiągnięć uczniów”<sup>5</sup>. W Finlandii istnieją przedszkola i szkoły prowadzące działalność pedagogiczną opartą na różnorodnych tradycyjnych i nowoczesnych projektach edukacyjnych. Mogą to być dla przykładu podejścia kładące nacisk na rozwój językowy i humanistyczny, działalność artystyczną, bądź oparte w bezpośredni sposób na wybranej filozofii edukacyjnej (na przykład Rudolfa Steinera, Celestyna Freineta, Janusza Korczaka czy Marii Montessori). Trzeba jednak stwierdzić, że dopuszczalna różnorodność na poziomie szkolnictwa rozszerzonego ma charakter horyzontalny, nie zaś wertykalny. Oznacza to brak zgody na

---

<sup>5</sup> Linnakylä P. i Välijärvi J., *Secrets to Literacy Success: The Finnish Story*, „Education Canada”, 2005/45, s. 3.

tworzenie elitarnych instytucji, odróżniających się znacząco ofertą edukacyjną i poziomem kształcenia.

Dziecko w Finlandii zaczyna naukę w wieku 7 lat i zanim osiągnie 16 lat nie jest prawie wcale testowane, a nauczyciele starają się nie zadawać prac domowych. „W pierwszych sześciu latach nauki nie chodzi o sukces akademicki, dlatego nie oceniamy uczniów. Chodzi o to, aby dziecko było gotowe do uczenia się później i znalazło swoją pasję”<sup>6</sup> – mówił gazecie „New York Times” w grudniu zeszłego roku dr Pasi Sahlberg, autor książek na temat fińskiego systemu edukacji. W fińskiej szkole nikt nie oszukuje, nie uchyla się od pracy a absencja w zajęciach jest zjawiskiem marginalnym. Młodzież zachowuje się w zgodzie z ogólnymi normami społecznymi, dlatego w szkołach nie są potrzebni nie tylko ochroniarze, ale nawet woźni, a o zachowanie czystości i pilnowanie porządku dbają sami uczniowie. Dane fińskiego Ministerstwa Sprawiedliwości pokazują, że wśród nastolatków przestępczość czy nawet łżejsze wykroczenia zdarzają się bardzo rzadko. Uczniowie w Finlandii wydają się jedynymi na świecie, którzy nie tylko osiągają świetne wyniki w nauce, ale również deklarują, że lubią chodzić do szkoły.

W fińskim systemie kształcenia zakłada się ponadto, że nauczyciel musi być doskonale wykształconym pedagogicznym ekspertem. Nauczyciele (szczególnie uczący w szkołach) cieszą się w Finlandii wysokim prestiżem społecznym, aby uczyć w szkole trzeba posiadać co najmniej tytuł magistra. Uczelnie pedagogiczne kształcą na najwyższym poziomie i są oblegane przez młodych ludzi – na jedno miejsce przypada tu minimum 8 kandydatów. „Dostać się na pedagogikę jest trudniej, niż na prawo czy medycynę”<sup>7</sup> – twierdzi Pasi Sahlberg. Trzeba również podkreślić dużą niezależność poszczególnych nauczycieli, jak również szkół w podejmowaniu decyzji dotyczących metod kształcenia, organizacji pracy pedagogicznej, a także zarządzaniu i organizacji polityki szkolnej. Nauczyciele w Finlandii decydują o wyborze podręczników, mają również duży wpływ na zawartość programów kształcenia, typów kursów oferowanych w danej szkole, czy alokacji środków budżetu szkoły. Fińskie szkolnictwo potwierdza tezę – wynikającą także z międzynarodowych porównań – wskazującą na to, iż edukacyjna decentralizacja wpływa pozytywnie na wzrost wyników kształcenia – nauczyciele są bardziej zmotywowani i odpowiedzialni za to, co robią i jakie decyzje podejmują. Zawód nauczyciela należy w tym kraju do najważniejszych i najbardziej szanowanych

<sup>6</sup> Por. P. Sahlberg, *Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* (Series on School Reform) 2nd Revised ed. Edition 2015.

<sup>7</sup> Tamże.

profesji (większość nauczycieli jest zatrudniona na pełny etat jako członkowie służby cywilnej). Jedną z konsekwencji takiego profesjonalnego przygotowania nauczycieli jest ich wysoka motywacja do dalszego kształcenia oraz wysoki stopień satysfakcji z wykonywanej pracy<sup>8</sup>. Szczególnie istotne jest deklarowanie przez nauczycieli fińskich jednego z najmniejszych godzinowo pensum. Dzieci szukają w nauczycielach oparcia, nie znajdują go, gdy nauczyciele balansują na granicy wytrzymałości fizycznej. Wysokie są nakłady na edukację, stanowiące 7% dochodu krajowego brutto (jedne z najwyższych na świecie). Warto w tym miejscu również zaznaczyć, że wynagrodzenia nauczycieli są stosunkowo wysokie, co przyciąga do zawodu dużą liczbę utalentowanych studentów.

Fiński system edukacji został zreformowany na początku lat siedemdziesiątych po usunięciu modelu niemieckiego, który został uznany za niewydajny. Od 2016 roku podjęto się na nowo reformowania edukacji. Zmiany mają zostać wprowadzone do 2020 roku. Finlandia jest gotowa na zmiany programowo-metodyczne w systemie edukacji. Zamiast konkretnych przedmiotów, zajęcia będą się odbywać według przekrojowych problemów tematycznych. Zmiany będą polegać m.in. na usunięciu z programu nauczania odrębnych przedmiotów jak geografia i historia. Zamiast nich pojawią się na przykład interdyscyplinarne zajęcia o Unii Europejskiej, które będą łączyć w sobie ekonomię, geografię, historię i języki obce. Reforma programowa to na pewno trudna próba dla fińskich nauczycieli, zwłaszcza tych, którzy do tej pory zajmowali się tylko jednym przedmiotem, stąd też fińskie władze oświatowe już szkolą nauczycieli w interdyscyplinarnym podejściu do programu kształcenia. Zaplanowana na reforma szkolnictwa w Finlandii zaleca szkołom wprowadzanie „semestrów”, w czasie których realizowane będzie interdyscyplinarne „nauczanie według tematu”. W Helsinkach na przykład wymagane będzie zrealizowanie dwóch takich okresów w ciągu roku – każdy z nich będzie trwał kilka tygodni. W szkołach w innych częściach kraju, takie semestry będą prawdopodobnie krótsze. Nauczyciele nie wierzą bowiem jeszcze w nowe metody nauczania i nie do końca wiedzą, jak ich używać. Rewolucyjne zmiany w edukacji to nie jest domena Finlandii. Jej specjalnością jest raczej eksperymentowanie – właśnie to Finowie robią teraz z programem nauczania w szkołach. Fińska Krajowa Rada Edukacji zastanawia się, dlaczego fińscy uczniowie są coraz mniej zadowoleni ze szkół i dlaczego wyniki testów kompetencji zaczęły się nieco obniżyć. Krajowa Rada Edukacji

---

<sup>8</sup> O. Kivinen, R. Rinne, *The Social Inheritance of Education. Equality and Educational Opportunity Among Young People in Finland*. Statistics Finland, Helsinki 1995, s. 249.

wpadła więc na pomysł, by ukierunkować programy nauczania w szkołach w stronę bardziej praktycznych tematów, z którymi uczniowie mają większą szansę zetknąć się w życiu. Takie ujęcie programu kształcenia będzie obecne przede wszystkim w szkołach średnich i ma z założenia zapewnić młodym ludziom optymalne wejście na rynek pracy oraz mniej książkową a bardziej „życiową” wiedzę o świecie i jego przemianach.

### **Organizacja pracy szkoły**

Od wielu lat fińska edukacja jest jedną z najbardziej efektywnych na świecie. Uczniowie pochodzący z tego kraju w różnego rodzaju testach badających umiejętności czytania, rozumienia tekstów czy liczenia osiągają najlepsze wyniki, plasując się zwykle na pierwszym miejscu lub przynajmniej w pierwszej trójce państw. Wśród przyczyn, które leżą u podstaw sukcesów edukacyjnych uczniów i nauczycieli w Finlandii można wyróżnić kilka podstawowych. Pierwsza grupa przyczyn to wręcz doskonałe warunki dla uczenia się i nauczania: wyrównane szanse edukacyjne wszystkich dzieci bez względu na dysproporcje wynikające z kapitału społecznego rodzin, statusu ekonomicznego i społecznego. Druga grupa przyczyn to metody, jakie się stosuje, aby zminimalizować liczbę uczniów, którzy przechodzą do kolejnej klasy bez odpowiedniego poziomu kompetencji. Fiński system edukacyjny, jak podkreśla Tomasz Gmerek<sup>9</sup> – od wielu lat zajmujący się edukacją w krajach skandynawskich, prezentuje swoiste rozumienie skuteczności procesu edukacyjnego i wychowawczego szanujące zdanie dzieci w większości kwestii dotyczących ich edukacji. W fińskiej szkole obowiązkowej stworzono „sieć”, której celem jest optymalizacja procesu wyrównywania szans oświatowych dzieci z nieuprzywilejowanych środowisk. Jest ona zbudowana z czterech poziomów oddziaływań: nauczyciel w klasie, asystent nauczyciela, pedagog specjalny, nauczyciele specjaliści, co pozwala na wielopoziomą diagnozę trudności dziecka oraz właściwe projektowanie i przeprowadzenie procesu dydaktycznego.

Zwraca się również uwagę, co nie mniej istotne, na samostanowienie i automotywację ucznia. Nauczyciele w zdecydowany sposób orientują się na rozwijanie umiejętności czytania, a także rozumienia tekstu. Ważnym elementem tego procesu jest również zachęcanie uczniów do wyrażania opinii dotyczących tekstu oraz rozwój ich krytycznego myślenia. W fińskiej szkole zachęca się uczniów do wyrażania własnych opinii na temat przeczytanego tekstu, nawet jeśli odbiegają one od ogólnie uznanych interpretacji. Praca

---

<sup>9</sup> Por. T. Gmerek, *System edukacji w Finlandii*, j.w. s. 365-372.

zgodnie z respektowaniem dydaktycznego wskazania K-W-L (K-KNOWN; W-WANT; L-LEARN), które najogólniej można wyjaśnić w formie pytań, które stawia sobie uczeń projektując własny proces edukacyjny: Co już wiem? Czego chciałbym się nauczyć? Czego już się nauczyłem? „Dobra szkoła” wg. fińskich uczniów to szkoła w której panuje porządek i spokój. Jeśli w szkole jest bałagan, hałas i zła aranżacja przestrzeni, przyswajanie wiedzy jest utrudnione. Wg. fińskich 10-latków odpowiednia sala lekcyjna powinna być uporządkowana, cicha i przytulna. Jedną z podstawowych wartości towarzyszących edukacji jest odwaga wyrażona w fińskim słowie „sisu”, które oznacza właśnie „wewnętrzna siłę” lub „odwagę w obliczu przeciwności”. Odwaga przejawia się w mentalnej gotowości na zmierzenie się z zewnętrznymi trudnościami w pracy, kontaktach z innymi. Dla fińskich nauczycieli oznacza także przekonanie, że są ekspertami w swojej szkole.

### **Personalistyczne odwołania w fińskiej wizji edukacji**

„Poczucie niemocy wychowuje cześć dla siły; każdy, już nie tylko dorosły, ale starszy i silniejszy, może brutalnie wyrazić niezadowolenie, siłą poprzec żądanie i wymóc posłuch: może skrzywdzić bezkarnie. Uczymy własnym przykładem lekceważenia tego, co słabsze. Zła szkoła, ponura przepowiednia.” Tak charakteryzował władzę dorosłych nad dziećmi Janusz Korczak, który w traktacie „Prawo dziecka do szacunku” zarzucał dorosłym brak poszanowania godności dziecka i dzieciństwa. Odrzucenie władczych postaw wobec dziecka, pogardy, obojętności, ujrzenie w nim podmiotu, a nie przedmiotu praw, zobaczenie w nim człowieka, któremu nie z łaski panujących, ale z ludzkiej natury przypisane są prawa człowieka, są najważniejszymi postulatami nie tylko pedagogiki korczakowskiej ale przede wszystkim pedagogiki personalistycznej.

Prawo dziecka do szacunku odnajdujemy również we współczesnym fińskim podejściu do procesu wychowania dzieci. Nadaje mu ono uprawnienia do wypowiadania się w swoich i cudzych sprawach, do poważnego i sprawiedliwego traktowania jego spraw, do protestu i upominania się, a nawet żądania stosownych dla siebie rozwiązań, do własnej niewiedzy, do smutku, do własnego trudu rozwoju, poprawy, do własnych błędów, do działania. Od fińskich nauczycieli możemy nauczyć się również my spojrzenia na dziecko nie z perspektywy władzy i przymusu, ale z perspektywy nadawania humanistycznego sensu edukacji. Jak tę ideę przenieść na język praktyki dydaktycznej i wychowawczej?

Po pierwsze fińska szkoła uczy, że pedagodzy winni przestać pracować z nieustannym poczuciem, że muszą wytwarzać u wychowanków i uczniów



wyłącznie coraz to nowe struktury intelektualne. Wychowanie jest nie tyle kształtowaniem czy wręcz „urabianiem” czyjejś osobowości, ile procesem nieustannego przekraczania granic własnego myślenia i odczuwania. Wychowanie powinno być symetryczne i dotyczyć zarówno wychowawcy, jak i wychowanka. Wychowanie jest rozumiane jako spotkanie dwóch podmiotów będących równorzędnymi partnerami, którzy wzajemnie na siebie oddziałują i wzajemnie się od siebie uczą, odrzucają posługiwanie się władzą czy manipulacją, wychowują do dialogu, zwracają uwagę na dzień dzisiejszy dziecka.

Dziecko postrzegane jest jako niezależne, godne zaufania, mogące samodzielnie poradzić sobie ze swoimi problemami, jest kimś odrębnym, indywidualnością samą dla siebie, która otrzymała od rodziców swoje własne życie i swoją własną tożsamość. Ta odrębność powoduje, że ma ono także prawo do prywatności. Posiada zdolność do samodzielnego rozwiązywania własnych problemów, jest w stanie myśleć samodzielnie, prowadzić własną diagnozę problemu i poszukiwać konstruktywnych rozwiązań.

Nietykalność fizyczna dziecka to fundament pedagogiki personalistycznej. Przemoc co prawda wymusza posłuszeństwo ale sprawia, że wychowywani w ten sposób dorośli są skłonni do ślepego posłuszeństwa silniejszym i bardziej skłonni do okrucieństwa wobec słabszych. Być może dlatego właśnie, jak wskazują doświadczenia fińskie, większa swoboda dawana dziecku w procesie jego usamodzielnienia, wyzwala postawy odpowiedzialności za własny efektywny rozwój, nieszampowe lekcje odbywane poza murami szkoły pozwalają odejść nauczycielowi od sztywnych ram podręcznikowych treści nauczania i kupić się na tym, co dziecko lubi, czego nie rozumie, co jest dla niego interesujące a co nie.

Co dla naszego rodzimego pola edukacyjnego ważne, we współczesnych pomysłach dotyczących zmian w ustroju szkoły, pomimo częstego odwoływania się do wyżej wymienionych wzorców nie istnieją realne dowody, że którykolwiek z nich znajduje odzwierciedlenie w rzeczywistości prawnej projektowanych zmian. Wdrożone do systemu polskiej edukacji zmiany ponownie mają charakter „zewnętrzny”, a to oznacza, że zmienia się fasada, nie zmienia się natomiast wewnątrz programowo-metodyczne. Nie uruchamia się, pomija i lekceważy zmiany w obszarach wymagających zmiany w sposób szczególnie takie jak: przebudowa programów i metodyki kształcenia zwłaszcza w przedmiotach ścisłych i przyrodniczych, zerwanie z archaiczną metodyką opartą na jednostronnym intelektualizmie, addytywizmie, historyzmie, wypracowanie sposobu kształcenia osób zdolnych, wypracowanie nauczycielskich postaw uważności wobec indywidualnych potrzeb ucznia,

dbałości o funkcje opiekuńcze i wychowawcze szkoły, wyrzeczenie się wszelkiej przemocy, sekowania i piętnowania innej osoby, uruchomienia procesów rzeczywistej, a nie deklarowanej demokratyzacji szkół, otwarcia szkoły na współpracę z instytucjami kultury, zaopatrzenia szkoły w nowoczesny sprzęt i oprogramowanie, a następnie wykorzystywanie nowych technologii w procesie kształcenia, zapewnienie prawa do równych szans dla uczniów niepełnosprawnych, uczenie języków obcych i wiedzy o wielokulturowym i dynamicznie zmieniającym się świecie od najmłodszych klas.

Wielokrotnie analizując interesujące wzorce fińskiej edukacji zastanawiamy się, czy jest możliwe przynajmniej częściowe przeniesienie ich do polskiej rzeczywistości szkolnej. Zanim zaczniemy kopiować rozwiązania jakiegokolwiek kraju w nadziei, że przeniesione na grunt rodzimy przyniosą podobne efekty, warto jako swoistą przestrożę przytoczyć stwierdzenie fińskiego badacza Pera Sahlberga: „Systemy oświaty to złożone kulturowe byty organiczne, jak rośliny czy drzewa, które rosną bujnie wyłącznie w rodzimej glebie i klimacie”<sup>10</sup>.

### **Bibliografia:**

- Field S., Kuczera, M., Pont, B., *No More Failures: Ten Steps to Equity in Education*, OECD, Paris 2007.
- Gmerek T., *System edukacji w Finlandii*, w: E. Potulicka, D. Hildebrandt-Wypych, C. Czech-Włodarczyk (red.), *Systemy edukacji w krajach europejskich*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.
- Grubb N., Field, S., Jahr, H. M., Neumüller, J., *Finland – Country Note. Equity in Education. Thematic Review*. OECD 2005. [www.oecd.org/dataoecd/49/40/36376641.pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/49/40/36376641.pdf).
- Korczak J., *Miłość*, w: *Pisma wybrane* t. III, Warszawa 1978.
- Korkemäki R.-L., *Finnish Teacher Education: Preparing Teacher Students for Early Literacy Education*, w: R. Jakku-Sivhonen, H. Niemi (red.), *Research-Based Teacher Education in Finland – Reflections by Finnish Teacher Educators*, Turku 2006.
- Kumpulainen K., Lankinen, T., *Striving for Educational Equity and Excellence: Evaluation and Assessment in Finnish Basic Education*, w: H. Niemi, A. Toom, A. Kallioniemi (red.), *Miracle of Education. The Principles and Practices of Teaching and Learning in Finnish Schools*, Rotterdam 2012.

---

<sup>10</sup> P. Sahlberg, *Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* (Series on School Reform) 2nd Revised ed. Edition 2015, s. 256.

- Linnakylä P., Välijärvi J., *Secrets to Literacy Success: The Finnish Story*, „Education Canada”, 2005/45.
- Määttä K., Uusiantti, S., *Introduction: How do the Finnish family policy and early education system support the well-being, happiness, and success of families and children*, w: K. Määttä, S. Uusiantti, (red.), *Early Child Care and Education in Finland*. London 2013.
- Marks, G. N., *Are between- and within-school differences in student performance largely due to socio-economic background? Evidence from 30 countries*, w: „Educational Research”, t. 48, 2006, nr 1.
- Nowakowska-Siuta R., *Pedagogika porównawcza. Problemy, stan badań, perspektywy zmian*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2014.
- Sahlberg P., *Finnish Lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* (Series on School Reform) 2nd Revised ed. Edition 2015.
- 

### **Experts in their own matters - children's right to self-determine in personalist concept of education. A Finnish example**

The Finnish educational system is from years presented as a model example of reforming school system, effectiveness and democratic transformations taking place within schools. The aim of this article is to outline selected aspects of Finnish education, in which realization of key concepts of Finnish educational policy is clearly visible, including the idea of democratizing education and enhancing self-determination of participants of the educational process.

**Keywords:** finnish educational system, school reforms, educational policy, democratizing educational process.

---

### **Rzeczoznawcy własnych spraw - prawo dzieci do samostanowienia w personalistycznej koncepcji wychowania. Przykład fiński**

System edukacji w Finlandii od wielu lat ukazywany jest jako wzór reformowania oświaty, efektywności kształcenia, demokratycznych przemian zachodzących w szkole. Celem artykułu jest nakreślenie kilku wybranych aspektów edukacji w Finlandii, w których przejawia się realizacja kluczowych założeń fińskiej polityki oświatowej, w tym przynależnej tej polityce

idei demokratyzacji szkolnictwa i samostanowienia uczestników procesu kształcenia.

**Słowa kluczowe:** fiński system edukacji, reformy szkolne, polityka oświatowa, demokratyzacja procesu kształcenia.